

فخستین مدیر روزنامه‌نگار زن در ایران

در ضمن تحقیقات اخیر خود، جهت چاپ دوم تاریخ سمنان، بر حسب اتفاق، از موضوع بسیار با اهمیت فرهنگی که يك زن روشنفکر سمنانی در ۶۲ سال قبل با پشتکار و فعالیت کم‌نظیری در ایران انجام داده است مطلع شدم. این زن دانشمند و روشنفکر سمنانی مریم عمیده معروف به مزین السلطنه، یغانه دختر میرسید رضی سمنانی رئیس الاطباء سمنانی (پزشک معروف قشون ایران در زمان حکومت ناصرالدین شاه قاجار^۱) و خواهر میرزا سید ابراهیم خان عبیدالسلطنه سمنانی اولین نماینده مردم کومش (سمنان، دامغان، شاهرود) در مجلس شورای ملی می‌باشد^۲ وی سواد خواندن و نوشتن و علوم دینی را در منزل تحت نظر و سرپرستی پدر دانشمندش فراگرفت ولی در اثر عشق و علاقه به تحصیل دانش به آن میزان اکتفا نکرد و به ادامه تحصیل شوق و شور بیشتری از خود نشان داد و سرانجام با موافقت پدر روشن فکرش به فراگرفتن علوم و فنون مختلف نزد استادان فن مشغول گردید و تا آخر عمر در این راه کوشید. بطوریکه تحقیق بعمل آمد این بانوی دانشمند حتی در روزهایی که به عنوان مادر و کدبانوی مخصوص خانه بود، دست از فعالیت در راه کسب دانش و علوم و فنون متداول زمان خود برنداشت، برای نسونه زبان فرانسه و فن عسکاسی را در این زمان آموخت. در ۱۶ سالگی بایکی از شاهزادگان قاجار بنام عمادالسلطنه (سالور)

* عبدالرفیع حقیقت (رفیع) از تاریخ‌نویسان محقق معاصر.

۱- برای اطلاع از شرح احوال این شخص به تاریخ سمنان تألیف نگارنده چاپ دوم صفحه ۵۹۵-۵۹۴ مراجعه شود.

۲- تاریخ سمنان تألیف رفیع چاپ دوم صفحه ۵۳۷-۵۳۶.

خانم مريم عميد (مزين الحليمه)

ازدواج کرد. ولی یکسال بعد از این ازدواج، در اثر عدم توافقی اخلاقی و روحی، مجبور به جدایی و طلاق گردید. هفت سال پس از آن با شخص روشن فکر و دانشمندی بنام قوام‌الحکماء ازدواج کرد. قوام‌الحکماء همواره در کارهای علمی و فرهنگی مشوق و یار و مددکار خانم مریم عمیدسمنانی (مزین السلطنه) بود. ولی مدت این ازدواج نیز زیاد ادامه نیافت و بعد از چند سال قوام‌الحکماء دارفانی را بدرود گفت و خانم مزین السلطنه را در کار تربیت دو فرزند که ازدواج خود داشت تنها گذاشت.

انتشار روزنامه شکوفه و تأسیس مدرسه مزینیه در تهران

مرحوم مریم عمیدسمنانی (مزین السلطنه) در سال ۱۳۳۱ هجری قمری مطابق با ۱۲۹۲ هجری شمسی یعنی ۶۲ سال قبل، با تأسیس مدرسه دخترانه‌ای بنام دارالعلوم و الصنائع مزینیه و انتشار روزنامه‌ای بنام شکوفه در تهران آغاز فعالیت ارزنده و چشم‌گیر خود را، پیرامون بسط و گسترش فرهنگ در بین دختران و زنان ایرانی، در آسمان تاریخ فرهنگ آن زمان اعلام داشت. روزنامه شکوفه که تصویر صفحه اول یکی از شماره‌های اولیه آن را در این مجله ملاحظه می‌نمائید در چهار صفحه زیر عنوان:

باد آمد و بوی عنبر آورد بادام شکوفه بر سر آورد

منتشر شد و بر روی صفحه اول این مطالب نوشته شده بود:

صاحب امتیاز و مدیرمسئوله مزین السلطنه صبیحه مرحوم آقامیرزا سیدرضی رئیس‌الاطباء. روزنامه‌ایست اخلاقی، ادبی، حفظ‌الصحة اطفال، خانه‌داری، بچه‌داری، مسلک مستقیمش تربیت دوشیزگان و تصفیه اخلاق زنان راجع به مدارس نسوان، عجالتاً ماهی دو نمره طبع می‌شود. در حقیقت این اولین روزنامه‌ای بود که به مدیریت یکی از بانوان روشنفکر و دانشمند کشور در ایران منتشر می‌شد. روزنامه شکوفه با چاپ سنگی و تصاویر و کاریکاتورهای انتقادی بسیار آموزنده اجتماعی هر دو هفته یکبار طبع و نشر می‌گردید و ناشر افکار ترقی‌خواهانه خانم مریم عمیدسمنانی (مزین السلطنه) بود که هدفی جز اصلاح وضع اجتماعی زنان ایران در سطح بسیار وسیع و بسط و گسترش فرهنگ و تمدن و سواد در بین آنان نداشت. بطوریکه از نامه‌های جوایبه وزارت معارف و اوقاف و فوائد عامه به عنوان «علیامخدره محترمه خانم مزین السلطنه مدیره مدرسه مزینیه و روزنامه شکوفه دامت شوکتها» برمی‌آید و تصویر یکی از آنها در این مقاله آمده است، خانم مریم عمیدسمنانی (مزین السلطنه) پیشنهادهای بسیار مفید و آموزنده‌ای پیرامون گسترش دانش در بین دختران و زنان ایران به مسؤولان مربوط داده و هموار در صدد تعقیب و انجام آن بوده است. قسمت اعظم فعالیت اجتماعی خانم مزین السلطنه صرف سرپرستی مدرسه مزینیه و اداره روزنامه شکوفه می‌شد. مدرسه مزینیه در سال ۱۳۳۱ هجری قمری (۱۲۹۲ شمسی) تأسیس شده بود، و شمار آن که تشویق و ترغیب زنان و دختران به درس خواندن بود چنین اعلام

تصویر صفحه اول روزنامه شکوفه

گردیده بود: در مقابل هر دو نفر شاگرد باشهریه یک نفر مجانی پذیرفته میشود و همین امر که نتیجه فکر رسا و عمیق خانم مزین السلطنه سمنانی است نمونه‌ای از جلب کمک ثروتمندان به افراد بی بضاعت میباشد که بطور غیر مستقیم انجام میشده است. طبق آمار منتشر شده در روزنامه شکوفه، مدرسه مزینیه دارای دو شعبه بوده است شعبه اول در سال ۱۳۳۲ قمری (۱۲۹۳ خورشیدی) دارای ۷۹ شاگرد (۴۰ نفر باشهریه و ۳۹ نفر مجانی) بود. در این شعبه دختران به فرا گرفتن خواندن و نوشتن فارسی، فرانسه، عربی، تاریخ، جغرافیا، هندسه، و فنون دستی مشغول بودند و هر سال در امتحانی که برای آنان ترتیب داده شده بود شرکت می‌جستند. شعبه دوم مدرسه مزینیه که بیشتر جنبه دارالصنایع داشت، در آنجا فن قالی بافی، جوراب بافی، زردوزی، تور بافی، پیچه بافی، و خیاطی و سایر فنون دستی رایج در ایران آن زمان را به دختران می‌آموختند. مرحوم ادیب الممالک فراهانی شاعر معروف اواخر دوره قاجاریه درباره مدرسه مزینیه خانم مریم عمید (مزین السلطنه سمنانی) چنین سروده است:

مزینیه کنون رونق دگر دارد که از سعادت اولاد خود خبر دارد

مزینیه چو سیمرغ عنبرین پروبال هزار بیضه زرین به زیر پر دارد

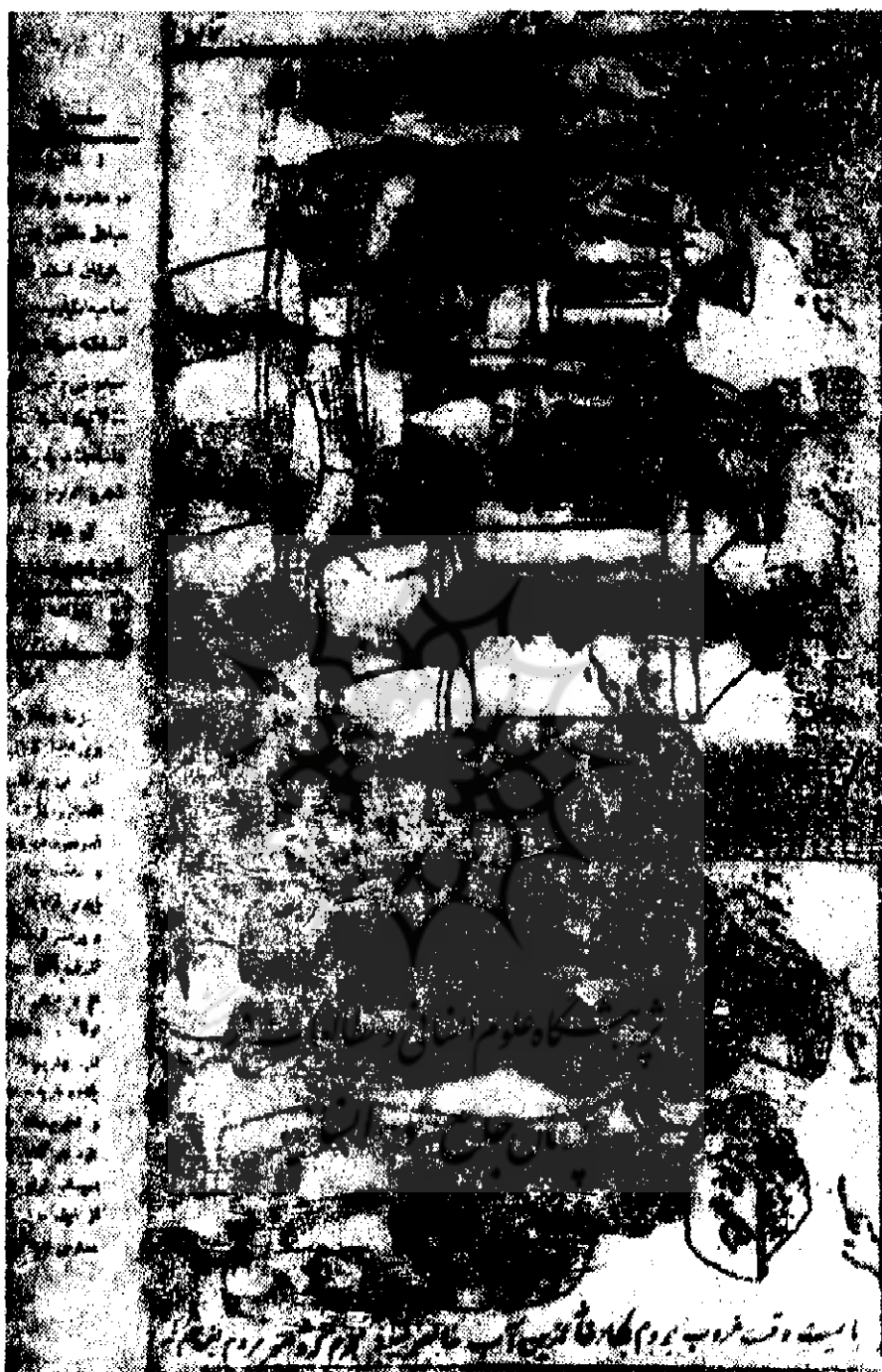
البته منظور از هزار بیضه زرین، شاگردان دبستان و دبیرستان مزینیه می‌باشد. بطوری که در یکی از شماره‌های مجله شکوفه آمده است، در مراسم جشن سال اول مدرسه مزینیه خطابه‌های متمدن و پیرامون اقدامات درخشان فرهنگی خانم مزین السلطنه خوانده شده و در پایان اشعاری که توسط خانم حضرت زمان ناظمه مدرسه ابتدائی عفت سروده شده بود قرائت گردیده که از نظر اهمیت کار این بانو دانشمند ذیلا درج میشود:

شکر ایزد که چنین مدرسه‌ای بر باشد زینت علم و ادب در دو جهان پیدا شد
صاحب مدرسه گونام مزین باشد از وجودش هملا علم و ادب زیبا شد
ماهمه شکر از این مدرسه او داریم چونکه این مدرسه از همت او برپا شد
کرده این شخص مزین هملا ایران را از مزین هملا علم و ادب زیبا شد
نونهالان وطن را ز پسر افکنده بسر سایه از عقل و ادب هست او والا شد
چونکه خود را بره مدرسه فانی داند آفرین یکه تن و بگزن این بالا شد
عفت از بهر معارف تو زجان میگذری بنو در راه حقیقت نظر دارا شد

رئیس شعبه خیاطی مدرسه مزینیه، خانمی بنام خانزاده بود که طراحی و نقاشی و خیاطی را از پاریس آموخته بود. معلمان این دبیرستان که شاگردان اول دارالعلم مزینیه بودند بعد از اخذ گواهی نامه و دیپلم در همان مؤسسه به سمت آموزگاری انتخاب میشدند.

بانو عزت، و بانو حرمت صفاء الملك و رابعه خانم برهان الملك، ذکیه خانم حائری، خانم زین العابدین رهنما، رقیه خانم و کوچک خانم حائری از معلمان این مدرسه بوده‌اند. خانم مزین السلطنه چند کتاب از زبان فرانسه ترجمه کرده که متاسفانه اسامی آنها در دست نیست.

۱ - البته بسیار ست است ولی چون جنبه تاریخی داشت درج شد

تصویر کاریکاتور اجتماعی روزنامه شکوفه

محل شعبه اول مدرسه مزینیه در باغ آصفالدوله و شعبه دوم در کوچه آبمنگل واقع بود. مدیر شعبه آبمنگل (شعبه دوم) خانم صدرالحاجیه و نساظم آن زهراخانم شفا و مدرسان آن عدرا خانم اربابزاده و شیخ فاضل نایینا (فقه و اصول) و آقاخلیلخان (ریاضیات) و علی قوامی بسر حاج قوامالحکماء (فرانسه و فیزیک) بودند. علاوه بر سرپرستی و مدیریت دبستان و دبیرستان مزینیه، خانم مزین السلطنه بازرسی امتحانی کلیه مدارس دخترانه آن زمان بوده و در جلسه امتحان مدارس مذکور شرکت جسته و بازرسی میکرده است. وی از این موقعیت خود برای پیشرفت فرهنگ بین نسوان منتهای استفاده را مینمود و همواره پیشنهادهای مفید میداد. برای نمونه ایجاد آموزشگاه بمنظور تربیت معلم، تشکیل هیئت ممتحنین و تخصیص و صرف بودجه معارف برای تأسیس مدارس دولتی دخترانه، برای اولین بار از آثار پیشنهادهای وی مییاشد. بطوریکه از مطالب شماره های سال چهارم روزنامه شکوفه برمی آید خانم مزین السلطنه سمنانی فعالیت اجتماعی خود را در این زمان تنها به فعالیت فرهنگی محدود نکرده بلکه در اواخر عمر در انجمن همت خواتین ایرانی و مدیران مدارس نسوان شرکت مؤثر داشته است. این انجمن در سال ۱۲۹۴ شمسی بنا بدعوت خانم نورالدجی مفتش کل مدارس نسوان تشکیل گردیده بود. انجمن مزبور چند هدف داشت: هدف اول آن ترویج مصرف اشیاء ساخت ایران. هدف دوم ترقی صنایع و هنرهای دختران و شاگردان مدارس. انجمن خواتین ایرانی وظیفه زنان را در دو چیز می دانست. ۱- کسب تربیت و فراگرفتن علم و هنر. ۲- کمک اقتصادی به شوهران از راه تشویق به استعمال و استفاده امته وطنی.

خانم مزین السلطنه در هنگام تأسیس انجمن مذکور روزنامه شکوفه را تقریباً بطور کلی در اختیار آن انجمن گذاشت و به تبلیغ هدفها و انتشار اخبار مربوط به آن مشغول گردید. میزان اهمیت فعالیت های خانم مزین السلطنه سمنانی وقتی برای ما کاملاً روشن میشود که بدانیم وی تمام کارهای خانه خود را نیز شخصاً اداره مینموده و در راه بسط و ادامه انتشار روزنامه که ناشر افکار مترقیانه آن زمان بوده است از هیچگونه کوشش و تلاش و فداکاری دریغ نداشته است. حتی به گفته یکی از نزدیکان وی یکبار تمام جا استکانهای نقره خود را فروخت تا بتواند مخارج چاپ روزنامه شکوفه را پردازد و در اثر عشق و علاقه مفرط در این راه کلیه دارائی خود را صرف کارهای اجتماعی و فرهنگی کرد.

تأثیر روزنامه شکوفه در پیشرفت افکار زنان ایران

ستاره سان جو عیان شد شکوفه در گلشن نمود عرصه آفاق را چومه روشن

قبل از اینکه به بحث درباره تأثیر روزنامه شکوفه در پیشرفت افکار زنان ایرانی پردازیم،

لازم است بدانیم که روزنامه شکوفه محتوی چه مقالاتی بوده و در چه راهی قدم برمیداشته است.

تصویر یکی از کاریکاتورهای روزنامه شکوفه

برای تعیین روش روزنامه باید دوران انتشار آن را بدو قسمت کرد. ۱- از آغاز انتشار تا شماره ۱۰ سال سوم. ۲- از شماره ۱۰ سال سوم تا پایان. در مرحله اول بیشتر مقالات روزنامه به مسئله تساوی حقوق زن و مرد و همچنین ترویج علوم و فرهنگ در بین زنان و طرز اداره مدرسه و وضع مدارس دخترانه و چگونگی پیشرفت آنان مربوط است. ولی در مرحله دوم روزنامه بیشتر بصورت ارگان انجمن همت خواتین و مدیران مدارس نسوان درآمده و به بسط و تبلیغ نظرات انجمن پرداخته است. در این هنگام روش روزنامه سیاسی تر شده و مسئله استقلال ملی و مبارزه با نفوذ خارجی را مورد بحث قرار داده و وظایف زنان را در این مسیر مشخص می کند. روزنامه شکوفه در این مرحله زنان را به اتحاد و اتفاق در راه انجام این وظایف دعوت و تشویق نموده، مثلاً مسئله استقراض اذولتهای خارجی را مطرح کرده و امتیازاتی را که بدون شك در مقابل باید به آن دول تسلیم کرد، خاطر نشان ساخته و از زنان ایران دعوت میکند که برضد این اقدامات پایخیزند. علاوه بر این روزنامه شکوفه حاوی مقالاتی درباره مسائل اجتماعی، بهداشت عمومی، خانه داری، بچه داری، و آشپزی و اخبار و اشعار می باشد. روزنامه شکوفه در دوران شش سال انتشارش (۱۳۳۵-۱۳۳۱ قمری) وظیفه و نقش مؤثر خود را در راه بیداری زنان ایران و آنگاه کردن آنان به مسائل اجتماعی به نحو بسیار چشم گیری انجام داده است. یکی از بارزترین کارهای روزنامه شکوفه مبارزه با خرافات رایج در بین زنان و تفسیح آداب و رسوم و عقاید عقب افتاده متداول در بین آنان بود که با چاپ کالریکاتورهای انتقادی که چند نمونه از آن در این مجله چاپ شده است، اثرات سوء و عواقب وخیم آن را بیان داشته و با طرز بسیار دلنشینی آن را به باد استهزاء گرفته است. با توجه به اینکه روزنامه شکوفه بیشتر در مدارس دخترانه و بین مدیران و آموزگاران و دانش آموزان زن انتشار می یافته است، اهمیت تأثیر مستقیم آن در بین طبقه نسوان در آن زمان تاریک و محدود فکری غیر قابل انکار بوده و به همین جهت فوق العاده قابل تقدیر و تشدیس همگانی است. خانم مریم عمید سمنانی (مزین السلطنه) در سوم شوال سال ۱۳۳۷ هجری قمری (سنبله ۱۲۹۸ شمسی) هنگامی که عازم زیارت مرقد امام رضا (ع) بود، در سمنان به منظور دیدار از خویشاوندان نزدیک خود چند روزی توقف کرد. متأسفانه در اینجا (یعنی زادگاه خود) در اثر سکت قلبی زندگی را بدرود گفت، ولی نام نیکی از خود یادگار گذاشت. در پایان شرح حال این زن دانشمند سمنانی پیشنهاد می نماید که وزارت آموزش و پرورش یکی از دبستانها و یادبیرستانهای دخترانه تهران و همچنین زادگاهش سمنان را بنام مریم عمید سمنانی (مزین السلطنه) نام گذاری کند، تا با انجام این کار از اقدامات درخشان فرهنگی این زن فرهنگ دوست و دانشمند که سراسر عمر خود را در راه بسط و نشر فرهنگ در بین زنان ایران مصروف داشته است قدردانی شایسته بعمل آمده و رفتار پسندیده اش نیز برای آیندگان سرمشق گردد.

آدمه پیر دیگری از کالیگاتورهای انتقامی روزنامه شکوفه